

عوامل مؤثر بر تمایل به مشارکت در امور اجرایی و حفاظتی پارک‌های جنگلی تهران ۱۹۶

سارا زارع^{۱*}، منوچهر نمیرانیان^۲، مجید مخدوم^۲ و حسین شعبانعلی فمی^۳

^۱دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جنگلداری دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران

^۲استاد گروه جنگلداری و اقتصاد جنگل دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران

^۳دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۸۷ / ۱۱ / ۲۶، تاریخ تصویب: ۸۸ / ۴ / ۲۸)

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به مشارکت شهروندان در عرصه‌های اجرایی پارک‌های جنگلی تهران است. این پژوهش از نوع همبستگی است که جامعه آماری آن، استفاده‌کنندگان از پارک‌های جنگلی شهر تهران (چیتگر، لویزان، طالقانی و سرخه‌حصار) هستند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، ۲۰۲ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تأثیر ادراک کارکرد پارک‌های جنگلی و نگرش شهروندان به مشارکت، بر تمایل آنان به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی معنی‌دار است. همچنین بین تمایل به مشارکت در زمینه اجرایی و تمایل به مشارکت در زمینه مدیریتی رابطه معنی‌دار با ۹۹ درصد اطمینان وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت، پارک جنگلی، تمایل به مشارکت، مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی.

مقدمه و هدف

شهروندان به‌عنوان ساکنان جامعه شهری، از مهم‌ترین عوامل انسانی مؤثر در ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز به‌شمار می‌آیند و در تداوم و توسعه خودکار فرایند برنامه‌ریزی، اجرا و پایش، نقش اساسی و عمیق دارند و زیربنای اصلی موفقیت به‌ویژه در عرصه عملیاتی محسوب می‌شوند. مشارکت در عرصه مدیریت شهری به دو صورت است: مورد نخست، مختص همکاری بخش خصوصی با شهرداری بر مبنای کسب سود اقتصادی است و دوم همکاری بخش مردمی است که با انگیزه‌های اجتماعی صورت می‌گیرد (لاله‌پور، ۱۳۸۶). در عصر کنونی، مشارکت شهروندان در امور سیاسی و اجتماعی، در تمام کشورهای توسعه‌یافته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه پذیرفته شده است. کارشناسان مسائل توسعه بر این باورند که در جریان تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی، مردم به‌عنوان مرکز ثقل و ترکیب‌کننده منابع، امکانات و سرمایه، عامل اصلی پیش‌برنده محسوب می‌شوند (شاعری، ۱۳۷۹). مشارکت شهروندان، نیروی محرک مدیریت شهری و در اداره امور شهر، ضروری است و باید از راه ساز و کارهایی مناسب، به صورت معنادار وجود داشته باشد. دیدگاه مشارکت شهروندان در امور مربوط به شهر و شهرسازی، ابتدا در اواخر دهه ۱۹۵۰ در آمریکا شکل گرفت (حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴). در ایران در سال‌های اخیر به‌نحوی فزاینده از مشارکت شهروندان در تمامی امور، سخن به‌میان آمده است. مفهومی از مشارکت که در اینجا مورد نظر است، مشارکت مردم در ایجاد، اصلاح، اداره و حفاظت محیط زیست شهری، از جمله جنگل‌های شهری است. اهمیت بررسی جنگلداری شهری از دیدگاه مشارکت از آن جهت است که جنگلداری شهری، خود یکی از ابعاد جنگلداری اجتماعی است. به‌طور کلی، هدف جنگلداری شهری، کاشت و نگهداری درختان در نقاط مستعد شهر مانند پارک‌های جنگلی، کمربندهای سبز و مکان‌ها و گذرگاه‌های عمومی شهر است (مجنونیان، ۱۳۷۴) که با مشارکت مردم قابلیت اجرایی بیشتری می‌یابد. به‌کارگیری نیروهای مردمی در این زمینه، سبب استفاده از امکانات بالقوه‌ای می‌شود که بدون مشارکت مردم، متصور نیست. با

لحاظ کردن دیدگاه‌های مردم در امور شهری از جمله اداره جنگل‌های شهری، فضای سبز و نظایر آن، نیازها و خواسته‌های محلی به دولت انتقال می‌یابد. در عین حال، به‌دلیل مشارکت مستقیم شهروندان، تمایل به حفظ سرمایه‌هایی که خودشان ایجاد کرده‌اند یا در برپایی آنها سهیم بوده‌اند، بیشتر خواهد بود و تخریب به حداقل ممکن خواهد رسید. مردم هر شهر کاربران اصلی جنگل‌های شهری هستند، بنابراین شهروندان به‌عنوان استفاده‌کنندگان اصلی این مکان‌ها، باید در توسعه، حفاظت و مدیریت آنها، در مراحل مختلف طرح‌ریزی تا پایش نقش مهمی بر عهده داشته باشند. بهترین راه برای آغاز مشارکت شهروندان در مدیریت و تصمیم‌گیری فضاهای عمومی در نزدیکی محل زندگی، اجرای پروژه‌های اجتماعی است. اجرای چنین پروژه‌هایی سبب توسعه حس مالکیت در شهروندان می‌شود. مهم‌ترین موارد برای اجرای پروژه‌های بزرگ مشارکتی در شهر، داشتن ساختار و برنامه صحیح، حمایت‌های مالی و صرف زمان مناسب برای بهبود اجرای فرایندهای مشارکت‌مدار است (Fernando, 2005). عوامل مؤثر بر این فرایند شامل عوامل بیرونی و درونی است. از جمله عوامل بیرونی می‌توان به سازه‌های مادی و فیزیکی، نظام مدیریتی و اداری، ارزشیابی و فرایندهای مربوط به حفاظت و توسعه اشاره کرد. این عوامل از بیرون به فرایند یادشده تزریق می‌شوند، اما عوامل درونی خود مردم هستند که بهره‌برداران اصلی این فرایند به‌شمار می‌روند و علاوه بر امکانات و سرمایه محلی موجود، در تداوم و توسعه خودکار فرایند یادشده، نقش اساسی و عمیق دارند و زیربنای اصلی موفقیت این فرایند در عرصه عملیاتی محسوب می‌شوند. امروزه به مشارکت مردمی به منزله راهبرد جدیدی در توسعه نگریسته می‌شود و امید بر آن است که با به‌کارگیری مؤثر مشارکت مردمی، توسعه پایدار و متعادل حاصل آید. حفظ و احیای فضای سبز شهری که یکی از جنبه‌های مهم توسعه پایدار است، بدون درک واقعی از زمینه‌های تحقق مشارکت استفاده‌کنندگان از این گونه منابع به‌دست نخواهد آمد. از این رو باید جایگاه واقعی مردم، یعنی استفاده‌کنندگان اصلی از فضاهای سبز شهری،

توسط پرسشنامه، آگاهی افراد از مشارکت و راهکارهای آنان برای بهبود فعالیت‌های جنگلداری شهری را بررسی کرد. نتایج نشان داد که مخاطبان، آموزش و اطلاع‌رسانی را از مهم‌ترین راهکارهای بهبود برنامه‌های مشارکت‌مدار در جنگلداری شهری می‌دانند. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، درجه کنترل و نظارت از نوع میدانی است و جامعه آماری آن، بازدیدکنندگان از پارک‌های جنگلی شهر تهران هستند. تحقیق حاضر با هدف شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر تمایل به مشارکت در بازدیدکنندگان پارک‌های جنگلی شهر تهران و با اهداف اختصاصی زیر به اجرا درآمد:

- نقش ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی مخاطبان در تمایل به مشارکت آنان در حفاظت و توسعه اجرایی پارک‌های جنگلی؛
- بررسی تأثیر نگرش مخاطبان نسبت به مشارکت مردمی در تمایل به مشارکت اجرایی؛
- مقایسه تمایل شهروندان در گروه‌های مختلف شغلی نسبت به مشارکت در زمینه حفاظت و توسعه اجرایی؛
- بررسی مهارت شهروندان برای مشارکت در مدیریت پارک‌های جنگلی؛
- بررسی حد تمایل به مشارکت افراد در فعالیت‌های پارک از نظر زمانی؛
- راهکارهای جلب مشارکت مردمی از دیدگاه پاسخگویان.

مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع همبستگی است که با بهره‌گیری از فن پیمایش انجام گرفته است. از آنجا که جامعه آماری این تحقیق، استفاده‌کنندگان از پارک‌های جنگلی شهر تهران هستند، عمومی‌ترین و پرمراجعه‌ترین پارک‌های جنگلی شامل چیتگر، لویزان، طالقانی و سرخه حصار انتخاب شدند. با استفاده از روش نمونه‌گیری "تصادفی ساده" و فرمول کوکران، ۲۰۲ نفر، به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. تعداد افراد مورد بررسی با استفاده از فرمول کوکران ۱۷۲ نفر به‌دست آمد که برای دقت بیشتر، ۲۰۲ نفر انتخاب شدند. نحوه محاسبه به این شرح است:

به درستی شناخته شود که این کار بدون شناخت عوامل مؤثر بر شدت تمایل به مشارکت مردم، امکانپذیر نیست. در تحقیق (Tretheway *et al.* (2000) در آمریکا داوطلبانی برای مشارکت در پروژه‌های جنگلداری شهری انتخاب شدند. به این منظور از پاسخگویان خواسته شد اگر تخصصی در زمینه مهارت‌های کامپیوتری یا تجربه‌ای در زمینه آماربرداری از درختان، فعالیت‌های گروهی در زمینه جنگل‌های شهری، کاشت و نگهداری از گیاهان دارند، ذکر کنند. (Yaoqi *et al.* (2005) در آلاباما در زمینه نگرش افراد نسبت به جنگل‌های شهری و تمایل به مشارکت، تحقیقی با استفاده از پرسشنامه انجام دادند. این تحقیق نشان داد افرادی با زمینه دارای شغل تمام وقت، سن کمتر از ۵۶ سال، درآمد سالیانه بیش از ۷۵۰۰۰ دلار و آگاهی نسبی از برنامه‌های جنگلداری شهری، تمایل بیشتری به مشارکت داوطلبانه در برنامه‌های جنگل‌های شهری دارند. نژاد و محل سکونت افراد رابطه معنی‌داری با تمایل به مشارکت ندارد. (Albert (2007) از راه مصاحبه با بازدیدکنندگان از پارک‌ها به این نتیجه رسید که مردم به برگزاری برنامه‌های سرگرم‌کننده مانند تئاتر و موسیقی به‌منظور جذب مردم برای مشارکت تأکید دارند. (Burns *et al.* (2006) پژوهشی در زمینه مشارکت انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که مهم‌ترین عامل‌ها برای کارایی بهتر پروژه‌ها از نظر مخاطبان، افزایش کمک‌های مالی و اطلاع‌رسانی، حمایت دولت‌ها و برنامه‌ریزی و استفاده از دانش جوامع آکادمیک است. (Kuhnus (1998) پرسشنامه‌ای دو صفحه‌ای طراحی و توسط ایمیل به شهروندان ارسال نمود. نتایج نشان داد مخاطبان، فعالیت‌های داوطلبانه را از مزایای برنامه جنگلداری شهری مشارکتی و از ضعف‌های آنها به ناکافی بودن بودجه برای آن و کمبود آگاهی مردم را از معایب آن می‌دانند. (Ries (2004) عوامل مؤثر بر فعالیت‌های جنگلداری شهری را با استفاده از پرسشنامه از ۲۴۵ نفر از شهروندان پرسید. نتایج پژوهش نشان داد از نظر مخاطبان مهم‌ترین عوامل ارتقای برنامه‌های مشارکت‌مدار در جنگلداری شهری، توجه دولت‌های محلی به آموزش مردم، همکاری شهروندان، مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح و تخصیص بودجه کافی است. (Wolf *et al.* (2003) در آمریکا

رابطه بین متغیرها از تحلیل همبستگی و آزمون آماری ناپارامتری کروسکال والیس استفاده شده است.

نتایج

- ویژگی‌های انفرادی افراد مورد بررسی بر اساس یافته‌های تحقیق، مردان، ۵۱/۵ درصد استفاده‌کنندگان از پارک‌های جنگلی تهران و زنان، ۴۸/۵ درصد آنها را در برمی‌گیرند. ۶۶/۸ درصد از افراد پاسخگو، متأهل و ۳۳/۲ درصد، مجرد بودند. بررسی انجام‌گرفته در مورد وضعیت شغلی استفاده‌کنندگان از پارک‌های جنگلی تهران، بیانگر آن است که ۲۱/۷ درصد از مراجعه‌کنندگان به پارک‌های جنگلی با بیشترین فراوانی، دارای مشاغل دولتی و ۲ درصد نیز با کمترین فراوانی، بازنشسته بودند. ۱۸/۲ درصد از استفاده‌کنندگان دارای مشاغل آزاد- تجاری و ۳۶ درصد نیز دانشجو بودند. ۳۵/۸ درصد از استفاده‌کنندگان با بیشترین فراوانی، دارای تحصیلات متوسطه و ۳۳/۳ درصد دارای تحصیلات کارشناسی بودند. بیشترین استفاده از پارک‌های جنگلی مربوط به خانواده‌های چهار نفره با فراوانی ۳۲/۷ درصد است. ۷۲/۳ درصد از استفاده‌کنندگان با بیشترین فراوانی، با وسیله شخصی به پارک‌های جنگلی رفت و آمد می‌کنند. ۳۴/۸ درصد از افراد استفاده‌کننده با بیشترین فراوانی، هر ماه یک بار و بیشتر افراد (حدود ۶۰/۹ درصد) با خانواده به پارک می‌آیند. بر اساس اطلاعات جمع‌آوری‌شده، بیشترین سطح رضایت اعلام شده مربوط به نحوه برخورد کارکنان پارک و کمترین رضایت مربوط به وجود برنامه‌های سرگرم‌کننده، مسابقات و ... است. استفاده‌کنندگان از پارک‌های جنگلی شهر تهران، از جاده‌های دسترسی داخل پارک و مسیرهای پیاده‌روی، بیشترین رضایت و از مسیرهای مخصوص دوچرخه‌سواری و اسکیت و دسترسی به مواد غذایی، کمترین رضایت را دارند. سطح رضایت از بیشتر امکانات پارک‌ها در حد متوسط ارزیابی شد. شهروندان، مهم‌ترین کارکرد جنگل‌های شهری را تأثیر بر زیبایی شهر و پس از آن مکانی برای تفریح و تفرج می‌دانند. جدول ۲، برخی از آماره‌های مربوط به ویژگی‌های انفرادی افراد مورد بررسی را نشان می‌دهد.

$$n = \frac{N(t \cdot S)^2}{Nd^2 + (t \cdot S)^2} = \frac{250000(1/96 \times 8)^2}{250000(1/195)^2 + (1/96 \times 8)^2} \cong 172$$

برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌ای شامل بخش‌های مختلف از جمله ویژگی‌های شخصی، حد رضایت از مدیریت و امکانات پارک جنگلی، نگرش نسبت به نقش مشارکت در اداره پارک جنگلی، دیدگاه افراد در مورد کارکردهای جنگل‌های شهری، حد تمایل به مشارکت در فعالیت‌های مدیریتی و اجرایی استفاده شد. روایی محتوایی پرسشنامه توسط گروه متخصصان تأیید شد. برای سنجش پایایی و قابلیت اعتماد از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ برای همه متغیرهای مورد بررسی در حد قابل قبول ($\alpha \leq 0.7$) به دست آمد. برای تحلیل نهایی اطلاعات از نرم‌افزار spss15 استفاده شد.

در این پژوهش از ۳۰ پرسشنامه‌ای که در ابتدای کار به صورت Pre-test آزمون شد، مقدار آلفای کرونباخ برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه مطابق جدول ۱ به دست آمد که این مقدار برای اجرای تحقیق قابل قبول است.

جدول ۱- ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر	تعداد گویه	ضریب α
سطح رضایت از مدیریت پارک جنگلی	۱۳	۰/۷۰۶
سطح رضایت از امکانات پارک جنگلی	۱۰	۰/۸۰۰
نگرش نسبت به نقش مشارکت در اداره و حفاظت پارک جنگلی	۸	۰/۷۷۵
دیدگاه افراد در مورد کارکردهای جنگل شهری	۹	۰/۸۳۸
تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی	۱۱	۰/۹۲۳
تمایل به مشارکت در زمینه‌های مدیریتی	۷	۰/۹۱۵

روش‌های آماری مورد استفاده در این پژوهش در دو بخش توصیفی و تحلیلی یا استنباطی قابل طبقه‌بندی است. روش‌های آماری مورد استفاده برای تحلیل توصیفی شامل فراوانی، درصد، درصد تجمعی، میانگین، واریانس و انحراف معیار است و برای تحلیل استنباطی به منظور بررسی و بیان

جدول ۲- آماره‌های مربوط به ویژگی‌های انفرادی افراد مورد بررسی

متغیر	واحد	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
سن	سال	۳۲/۳۹	۱۰/۷۲	۶۰	۱۰
درآمد	ریال در ماه	۷۷۷۰۰۰۰	۸۲۴/۱۸	۵۰۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
بعد خانوار	نفر	۳/۸۸	۱/۸۷۶	۱۲	۱

مهارت شهروندان برای مشارکت در مدیریت پارک‌های جنگلی بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده، حدود ۲۸/۵۷ درصد از پاسخگویان علاقه زیاد خود را به مشارکت در فعالیت‌های مربوط به مدیریت و اداره پارک جنگلی اعلام کردند، اما تخصص خاصی در این زمینه بیان نکردند. حدود ۲۴ درصد افراد نیز اعلام داشتند که در زمینه فعالیت‌های اجرایی مانند نهالکاری، باغبانی، آبیاری و ... مهارت دارند و حاضرند

تخصص خود را در اختیار مدیریت پارک قرار دهند. حدود ۱۳ درصد مخاطبان با تخصص در زمینه فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی یا تهیه تراکت‌های تبلیغاتی تمایل دارند در این زمینه مشارکت داشته باشند. حدود ۱۱ درصد با داشتن مهارت در زمینه امور اداری و ۷ درصد با داشتن مهارت در امور گردشگری و تشکیل گروه‌های فعال برای مشارکت، اعلام آمادگی کردند (جدول ۳).

جدول ۳- تخصص‌های مخاطبان برای مشارکت در اداره پارک جنگلی

نوع تخصص	فراوانی	درصد
باغبانی، نهالکاری، آبیاری و جمع‌آوری زباله و ...	۱۷	۲۴/۲۸
امور اداری و مدیریت	۸	۱۲/۵۶
فعالیت‌های فرهنگی در زمینه آموزش و تهیه تراکت‌های تبلیغاتی	۹	۱۲/۸۵
تأسیسات، راهسازی و ایمنی راه‌ها، نجاری	۴	۵/۷۱
فضاسازی و معماری	۴	۵/۷۱
امور رایانه‌ای	۳	۴/۲۸
امور گردشگری و تشکیل گروه‌های فعال برای مشارکت	۵	۷/۱۴
علاقه زیاد به مشارکت و نداشتن تخصص ویژه	۲۰	۲۸/۵۷
کل	۷۰	۱۰۰

مشارکت داشته باشند. ۱۹/۸ درصد نیز به این سؤال پاسخ ندادند (جدول ۴).

مدت زمان اعلام شده برای مشارکت داوطلبانه در فعالیت‌های مدیریتی یا اجرایی اداره پارک جنگلی بر اساس اطلاعات کسب شده، ۶۰ درصد افراد حاضرند تا حد زیاد و ۱۴/۹ درصد نیز تا حد متوسط در اداره پارک

جدول ۴- مدت زمان اعلام شده برای مشارکت در اداره پارک

زمان	فراوانی	درصد
خیلی زیاد (روزانه ۶-۱ ساعت)	۱۲۱	۶۰
متوسط (ماهانه ۱۶-۱ ساعت)	۳۰	۱۴/۹
خیلی کم (سالانه ۱۰-۱ ساعت)	۱۱	۵/۴۴
بدون جواب	۴۰	۱۹/۸
کل	۲۰۲	۱۰۰

- شرایط مشارکت در این قسمت از تحقیق، از افراد خواسته شد که شرایط خود را برای مشارکت در نگهداری از پارک جنگلی بیان کنند که بیشتر افراد، شرط خاصی را در نظر نداشتند و اظهار کردند که در صورت حل مشکلات مهم با مشارکت آنان، بی‌گمان همکاری خواهند کرد (جدول ۵).

جدول ۵- توزیع فراوانی شرط پاسخگویان برای مشارکت در نگهداری

شرط مشارکت	فراوانی	درصد
برای من نفعی داشته باشد	۳۱	۱۶/۱
در صورتی که با همکاری من مشکلات مهمی حل شوند همکاری می‌کنم	۱۱۷	۵۷/۶
مسئولیت نگهداری و پرورش قسمتی از جنگل شهری به من واگذار شود و در ازای آن بتوانم بهره‌وری اقتصادی داشته باشم	۳۴	۱۷/۷
مایل به همکاری نیستم	۲۸	۱۴/۶

اصلی‌ترین راهکار می‌دانند. ایجاد حس مالکیت در مردم و در نتیجه ایجاد انگیزه برای مشارکت، راهکاری است که توسط ۱۲/۱۷ درصد از مخاطبان بیان شد. ایجاد برنامه‌های اقتصادی درآمدزا، ایجاد رفاه اجتماعی، آموزش مشارکت به کودکان، ایجاد تعاونی‌های محلی، برنامه‌ریزی منسجم برای این کار با کمک دانشگاه‌ها و برگزاری برنامه‌های جذاب در پارک‌ها از دیگر موارد بیان شده توسط مخاطبان است (جدول ۶).

- راهکارهای بیان شده برای جلب مشارکت مردم از دیدگاه پاسخگویان بر اساس نتایج بررسی، ۴۴/۳۴ درصد از مخاطبان، اطلاع‌رسانی، فرهنگ‌سازی و آموزش مردمی در زمینه مشارکت و مزایای جنگل‌های شهری را مهم‌ترین راهکار جلب مشارکت مردمی در فعالیت‌های جنگلداری شهری می‌دانند. ۱۴/۷۸ درصد نیز حمایت دولت، مدیریت دانش محور، تخصیص اعتبار کافی و برنامه‌ریزی صحیح را

جدول ۶- توزیع فراوانی راهکارهای ذکر شده برای جلب مشارکت مردم از دیدگاه پاسخگویان

راهکار ذکر شده توسط پاسخگویان	فراوانی	درصد
اطلاع‌رسانی، فرهنگ‌سازی و آموزش مردمی در زمینه مشارکت و مزایای جنگل‌های شهری	۵۱	۴۴/۳۴
حمایت دولت، مدیریت دانش‌محور، تخصیص اعتبار کافی، برنامه‌ریزی صحیح و مطالبه مشارکت مردم	۱۷	۱۴/۷۸
ایجاد حس مالکیت در مردم و در نتیجه ایجاد انگیزه برای مشارکت	۱۴	۱۲/۱۷
واگذاری کامل امور به مردم و ایجاد برنامه‌های اقتصادی درآمدزا برای جلب مشارکت مردمی	۹	۷/۸۲
ایجاد رفاه اجتماعی و امکانات زیربنایی مناسب در جامعه به منظور ایجاد وقت بیشتر مردم برای مشارکت	۸	۶/۹۵
آموزش مشارکت به کودکان از مقاطع پایین تحصیلی (در مدارس یا تبلیغات مخصوص کودکان)	۵	۴/۳۴
خصوصی‌سازی و ایجاد تعاونی‌های محلی و مشارکت افراد فعال	۴	۳/۴۷
مطالبه مشارکت بازدیدکنندگان پس از مجاب کردن آنها و برنامه‌ریزی منسجم برای این کار با کمک دانشگاه‌ها	۴	۳/۴۷
برگزاری برنامه‌های شاد، موسیقی، تئاتر و مسابقات در پارک‌ها	۳	۲/۶۰
کل	۱۱۵	۱۰۰

شهری با دیدگاه کلی آنان در مورد کارکردهای جنگل‌های شهری رابطه مثبت و معنی‌داری با ۹۹ درصد اطمینان دارد. به علاوه بین نگرش مخاطبان نسبت به نقش مشارکت با دیدگاه کلی آنان در مورد کارکردهای جنگل‌های شهری رابطه مثبت و معنی‌داری با ۹۹ درصد اطمینان وجود دارد. همچنین بین نگرش مخاطبان نسبت به نقش مشارکت با تمایل افراد به مشارکت در زمینه‌های مدیریتی و اجرایی، رابطه معنی‌دار وجود دارد. به عبارت دیگر افرادی با نگرش مساعد نسبت به مشارکت، تمایل بیشتری نیز برای مشارکت در اجرا و مدیریت دارند. در نهایت بین تمایل به مشارکت در زمینه اجرایی با تمایل به مشارکت در زمینه مدیریتی رابطه معنی‌دار با ۹۹ درصد اطمینان وجود دارد. به این ترتیب مخاطبانی که به مشارکت در اجرا تمایل دارند، در زمینه مدیریتی نیز داوطلب مشارکت هستند و برعکس.

- همبستگی بین متغیرهای منتخب و متغیر تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه با نگرش مخاطب نسبت به نقش مشارکت رابطه مثبت و معنی‌داری را در سطح ۹۹ درصد اطمینان دارد. همچنین بین ادراک نسبت به کارکردهای جنگل شهری و تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه با ۹۹ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. تمایل به مشارکت در زمینه‌های مدیریتی با متغیر تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه نیز در سطح ۹۹ درصد رابطه مثبت و معنی‌داری را نشان می‌دهد (جدول ۷).

- مقایسه تمایل شهروندان در گروه‌های مختلف شغلی^۱ نسبت به مشارکت در زمینه حفاظت و توسعه اجرایی

نتایج ارائه شده در جدول ۸ نشان می‌دهد که شغل بازدیدکنندگان از پارک‌های جنگلی تهران، بر تمایل آنان به مشارکت در زمینه حفاظت و توسعه اجرایی تأثیرگذار نیست. به این ترتیب تمایل به مشارکت در زمینه‌های اجرایی در همه گروه‌های شغلی وجود دارد.

- ارتباط بین نمرات کل متغیرهای مورد بررسی

مطالب جدول ۹ نشان می‌دهد که نوع نگرش مخاطبان نسبت به نقش مشارکت در اداره و حفاظت از جنگل‌های

۱- شامل مشاغل آزاد (تجاری و خدماتی)، دولتی، دانشجوی، خانه‌دار، بازنشسته و بیکار

جدول ۷- رابطه بین متغیرهای منتخب و تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی

متغیرهای منتخب (تصادفی اول)	متغیر تصادفی دوم	ضریب همبستگی
سن	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	-۰/۰۲۹
درآمد	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	-۰/۰۹۹
سطح تحصیلات	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	-۰/۰۷۵
تعداد افراد خانواده	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	-۰/۰۲۵
فاصله زمانی آمدن به پارک	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۱۰۳
مدت استفاده از رایانه	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	-۰/۰۸۳
مدت استفاده از اینترنت	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۰۲۸
تعداد دریافت و ارسال ایمیل در روز	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	-۰/۰۳۳
رضایت از مدیریت و نحوه اداره پارک	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۰۳۹
رضایت از امکانات پارک	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۱۳۰
نگرش نسبت به نقش مشارکت	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۱۳۹**
دیدگاه نسبت به کارکردهای جنگل شهری	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۲۴۲**
تمایل به مشارکت در زمینه‌های مدیریتی	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه	۰/۶۲۷**

** معنی‌دار در سطح ۱٪

* معنی‌دار در سطح ۵٪

جدول ۸- مقایسه ادراک شهروندان در گروه‌های مختلف شغلی و تمایل به مشارکت در زمینه‌های اجرایی

زمینه حفاظت و توسعه اجرایی	آماره کای اسکور	سطح معنی‌داری
۱ نهالکاری	۴/۰۷۴	۰/۶۶۷
۲ تولید نهال	۳/۰۸۲	۰/۷۹۸
۳ مبارزه با آفات	۲/۶۲۱	۰/۸۵۵
۴ آبیاری	۴/۶۷۵	۰/۵۸۶
۵ جمع‌آوری زباله	۲/۳۷۶	۰/۸۸۲
۶ اطفای حریق	۲/۱۹۴	۰/۹۰۱
۷ برخورد با متخلفان (شکستن شاخه‌ها و...)	۶/۱۷۳	۰/۴۰۴
۸ حصارکشی	۳/۱۵۸	۰/۷۸۹
۹ تعمیر و حفاظت تأسیسات موجود در پارک‌های شهری	۶/۸۸۹	۰/۳۳۱
۱۰ نگهداری درختان پس از کاشت	۸/۴۱۲	۰/۲۰۹
۱۱ عضویت در کمیته مردمی حفاظت از پارک‌های جنگلی	۹/۲۲۷	۰/۱۶۱

جدول ۹- همبستگی بین نمرات کل متغیرهای مورد بررسی

متغیر تصادفی اول	متغیر تصادفی دوم	ضریب همبستگی اسپیرمن
نگرش نسبت به نقش مشارکت در اداره و حفاظت از پارک‌های جنگلی	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی	۰/۱۳۹*
دیدگاه نسبت به کارکردهای جنگل‌های شهری	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی	۰/۲۴۲**
تمایل به مشارکت در زمینه‌های مدیریتی	تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی	۰/۶۲۷**

** معنی‌دار در سطح ۰/۰۱

* معنی‌دار در سطح ۰/۰۵

بحث

راهکارهای توسعه فعالیت‌های اجرایی مشارکت‌مدار در جنگل‌های شهری است.

در پژوهش اجرا شده در تهران، از مخاطبان درخواست شد برای مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه منطقه مورد بررسی، تخصصی را بیان کنند که در اداره منطقه مفید باشد. مشخص شد ۲۸/۵۷ درصد افراد تمایل زیادی به مشارکت دارند، ولی تخصص خاصی ندارند. ۲۴/۲۸ درصد مخاطبان در زمینه باغبانی، نهالکاری، آبیاری و ... حاضر به همکاری هستند. ۱۲/۸۵ درصد در فعالیت‌های فرهنگی، ۱۱/۴۲ درصد امور اداری و بقیه در امور گردشگری، رایانه، تأسیسات، راهسازی و معماری اعلام آمادگی کردند. این نتایج آماری نشان می‌دهد که بیشتر افرادی که برای مشارکت در فعالیت‌های پارک آمادگی دارند، فعالیت‌های اجرایی را ترجیح می‌دهند. به‌طور کلی می‌توان گفت چنین افرادی آمدن به پارک را فعالیتی فیزیکی-تفریحی-ورزشی می‌دانند و نگرش این افراد نسبت به مشارکت، نگرشی اجرایی است. این نتایج با نتایج پژوهش Tretheway *et al.* (2000) همخوانی دارد.

در پژوهش حاضر نیز مهم‌ترین موضوع بیان‌شده توسط مخاطبان برای جلب مشارکت مردم، اطلاع‌رسانی، فرهنگ‌سازی و آموزش مردم در زمینه مشارکت و مزایای جنگل‌های شهری و پس از آن حمایت دولت، مدیریت دانش‌محور، تخصیص اعتبار کافی، و برنامه‌ریزی صحیح است. ایجاد حس مالکیت در مردم و در نتیجه ایجاد انگیزه برای مشارکت، ایجاد برنامه‌های اقتصادی درآمدها، فراهم سازی رفاه اجتماعی، آموزش مشارکت به کودکان، ایجاد تعاونی‌های محلی، برنامه‌ریزی منسجم برای این کار با کمک دانشگاه‌ها و برگزاری برنامه‌های جذاب در پارک‌ها از دیگر موارد بیان‌شده توسط مخاطبان است. این نتایج با نتایج پژوهش‌های Albert (2007)، Burns *et al.* (2006) و Kuhnus (1998) همخوانی دارد. در همه این پژوهش‌ها شهروندان بر افزایش کمک‌های مالی و اطلاع‌رسانی، حمایت دولت و برنامه‌ریزی، استفاده از دانش جوامع آکادمیک و برگزاری برنامه‌های سرگرم‌کننده تأکید دارند.

مهم‌ترین موانع و چالش‌های بیان‌شده از سوی مخاطبان به ترتیب، بی‌انگیزگی و ناآگاهی مردم، مشکلات دولتی و

نتایج تحقیق حاضر، رابطه مثبت و معنی‌داری را بین متغیر نگرش نسبت به نقش مشارکت مردمی با متغیر وابسته تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی نشان داد. این نتیجه با نتایج تحقیق Yaoqi و همکاران در سال ۲۰۰۵ در زمینه بررسی رابطه نگرش افراد نسبت به جنگل‌های شهری و تمایل به مشارکت، هماهنگ است. بنابراین افرادی که با مشارکت مردمی در حفاظت و نگهداری از جنگل‌های شهری موافق‌اند، تمایل بیشتری نیز برای مشارکت در زمینه‌های حفاظتی و توسعه اجرایی (از جمله مبارزه با آفات، جمع‌آوری زباله، اطفای حریق، برخورد با متخلفان، حصارکشی، نگهداری درختان پس از کاشت و عضویت در کمیته‌های حفاظتی) دارند.

بین تمایل به مشارکت در زمینه اجرایی و تمایل به مشارکت در زمینه مدیریتی نیز رابطه معنی‌دار با ۹۹ درصد اطمینان وجود دارد. به این ترتیب مخاطبانی که به مشارکت در اجرا تمایل دارند، در زمینه مدیریتی نیز داوطلب مشارکت هستند و برعکس. همچنین بین نگرش نسبت به نقش مشارکت با متغیرهای تمایل به مشارکت در زمینه‌های اجرایی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. یعنی افرادی با نظر مساعد نسبت به نقش مردم و دولت در اداره پارک‌های جنگلی، تمایل بیشتری نیز برای مشارکت در زمینه‌های حفاظتی و توسعه اجرایی (از جمله مبارزه با آفات، جمع‌آوری زباله، اطفای حریق، برخورد با متخلفان، حصارکشی، نگهداری درختان پس از کاشت و عضویت در کمیته‌های حفاظتی) دارند.

پژوهش حاضر نشان داد بین تمایل به مشارکت در حفاظت و توسعه اجرایی و دیدگاه نسبت به کارکردهای جنگل‌های شهری در سطح ۹۹ درصد اطمینان رابطه معنی‌داری وجود دارد. این موضوع نشان می‌دهد که برای مشارکت مؤثر در فعالیت‌های جنگلداری شهری در افراد، ادراک و شناخت مناسب کارکردهای جنگل‌های شهری همراه با نگرش صحیح نسبت به مشارکت ضروری است. این نتایج با نتیجه پژوهش Wolf (2003) در آمریکا همخوانی دارد که نشان داد ادراک صحیح مخاطبان، اطلاع‌رسانی از مهم‌ترین

- برگزاری انواع کلاس‌ها و کارگروه‌های آموزشی در پارک‌های شهر تهران با مسئولیت شهروندان به‌منظور جذاب‌تر کردن فضای پارک‌ها و در عین حال آموزش عملی مشارکت به بازدیدکنندگان؛

- برگزاری سمینارها، جلسات و کنفرانس‌ها برای دانشجویان در زمینه جنگلداری شهری و ترویج هر چه بیشتر فرهنگ مشارکت مردمی و سازمانی؛

- آموزش و تربیت نیروهای متخصص برای اداره هر چه بهتر جنگل‌های شهری و ترویج فرهنگ حفاظت از این مکان‌ها؛

- تشویق شوراهای محلی برای شرکت در فعالیت‌های مربوط به فضای سبز و جنگلداری شهری در محله‌های مربوط به خود؛

- اجرای برنامه‌های آموزشی برای خانواده‌های پرجمعیت و استفاده‌کنندگان از پارک‌ها؛

- استفاده از روش‌های آموزشی مختلف مانند توزیع نشریات، برگزاری کلاس‌های آموزشی، طراحی و ایجاد پایگاه‌های اطلاع‌رسانی در زمینه جنگل‌های شهری و مشارکت، تولید برنامه‌های رادیویی و استفاده از روزنامه‌های پرمخاطب.

کمبود بودجه و در نهایت نبود ساختاری منسجم برای فعالیت‌های جنگلداری شهری است. این نتایج حاکی از آن است که جوهره مشارکت، دخالت در اجرای امور و فعالیت‌ها به‌صورت داوطلبانه و اختیاری است و اجبار توسط ابزارهای خارجی در جلب مشارکت مردم موفقیتی در پی نخواهد داشت. بنابراین همان‌طور که شهروندان تأکید داشته‌اند، فرهنگ‌سازی و فراهم‌سازی بسترهای فکری و ذهنی از اولویت‌های جلب مشارکت مردم است. همچنین علاوه بر فرهنگ‌سازی، در ایران بسترسازی‌هایی مورد نیاز است، از جمله رفع دغدغه‌های اقتصادی مردم و نیز از بین حس بی‌اعتمادی که در مردم نسبت به دولت وجود دارد که تنها در بلندمدت و با پذیرش این موضوع که مشارکت یکی از بدیهیات و ضروریات جامعه نوین امروزی است، قابل حل است. ایجاد حس مالکیت در مردم نسبت به پارک‌های شهری و حتی سهمیم شدن افراد محل در منافع حاصل از این اماکن نیز کمک شایانی به از بین رفتن دیوار بی‌اعتمادی بین مردم و دولت خواهد کرد. در راستای مطالب بیان‌شده پیشنهادهایی ارائه می‌شود:

- انتقال مهارت‌های مشارکت مردمی به شهروندان ساکن در هر محله توسط شوراهای محلی؛

منابع

- Albert, S.L., 2007. Participation and decision making report, *Arboriculture*, 30(5):7-12.
- Burns, S., G.D. Gray, M. McDermott & L.C. Schweitzer, 2006. Perceptions and Participation in US Community-Based Forestry, Prepared for the Communities Committee of the Seventh American Forest Congress by American Forests, available online at www.Cbforeport/survey.net. Last accessed 6 October, 2006.
- Fernando, R., 2005. Experiences of participatory budgeting in Seville, Spain, Information and participation for Sustainable Urban Development: support tools for effective decision-making and citizens' participation, available online at www.urban-matrix.net. Last accessed October, 2008.
- Kuhns, M.R., 1998. Urban Community Forestry in the Intermountain West, *Arboriculture* 24(5):280-285.
- Ries, D., 2004. Urban and Community Forestry in Oregon: Results of the 2004 City Survey, *Journal of Socio-Economics*, 28(3): 335-349.

- حبیبی، محسن و هادی سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴. شهرسازی مشارکتی؛ کاوشی نظری در شرایط ایران، هنرهای زیبا، ۲۴(۳): ۱۵-۲۴.
- شاعری، علی‌محمد، ۱۳۷۹. عوامل مؤثر در جلب مشارکت دامداران در ساماندهی دام از جنگل‌های شمال ایران، در مجموعه مقالات همایش منابع طبیعی، مشارکت و توسعه، تهران، ۱۳۹-۱۳۵.
- لاله‌پور، منیژه، ۱۳۸۶. حکمروایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه، جستارهای شهرسازی، ۲۰(۵): ۶۰-۷۱.
- مجنونیان، هنریک، ۱۳۷۴. مباحثی پیرامون پارک‌ها، فضای سبز و تفرجگاه‌ها، انتشارات شرکت پیام‌رسا، شماره ۱۶۵۴، تهران، ص ۲۵۱.

- Tretheway, R., M.R. Simon, E.G. McPherson & S. Mathis, 2000. Volunteer-Based Urban Forest Inventory and Monitoring Programs, *Urban Forestry & Urban Greening*, 4(2):125-134.
- Wolf, W., 2003. The urban forest beyond the white line, *journal of Arboriculture*, 27(3):127-137.
- Yaoqi, Z., A.R. Hussein, J.G. Deng & N. Letson, 2005. Public Attitudes toward Urban Trees and Supporting Urban Tree Programs, *Environment and Behavior*, 14(1):12-17.

The effective elements on willingness to participate in operational and conservation activities in Tehran forest parks

S. Zare^{*1}, M. Namirani², M. Makhdom² and H. Shabanali Fami³

¹M.Sc. Graduate, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, I. R. Iran

²Professor, Faculty of Natural Resources, University of Tehran, I. R. Iran

³Associate Prof., Faculty of Faculty of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, I. R. Iran

(Received: 15 February 2009, Accepted: 19 July 2009)

Abstract

The present research studies factors affecting the amount of citizens' willingness to participate in operational activities in Tehran's forest parks. This study was a correlational research adopting such a design. The statistical population consisted of users of Tehran forest parks (Chitgar, Lavizan, Taleghani and Sorkhehesar) out of which 202 users were selected using simple random sampling method. A questionnaire was used to collect the data. The findings revealed that understanding of forest park's functions and citizen's attitude toward participation are quite effective in people participation's willingness to participate. The results show that there is significant relationship between the willingness to participate in operational and managerial activities.

Key words: Participation, Forest parks, Willingness to participate, Participation in operational and Conservation activities.